

Escola Viva. Programa de prevenció i suport per a nins, nines i joves en risc d'exclusió social

Carmen Fuertes, Mònica Nigorra

Ateneu Alcarí

L'ENTITAT

Ateneu Alcarí es constitueix l'1 de març de 1989, com a entitat sense ànim de lucre, per un grup de persones que provenen del món associatiu de Palma que decideixen unir les seves inquietuds i experiència a favor dels col·lectius més desfavorits.

L'objectiu principal, tal i com queda reflectit en els estatuts de constitució, és el de promoure i defensar els interessos dels col·lectius més desfavorits de la societat i, especialment, els col·lectius de dona i de nins/es i joves. Actualment es gestionen projectes d'inserció, entesa en tota la seva amplitud, des de la prevenció fins a l'economia social.

La intervenció d'Ateneu Alcarí es desglossa en una doble direcció complementària:

- El suport a les dones que participen en els nostres projectes.
- La contribució a la forja d'una comunitat més humana, menys exclouent, més solidària.

Suport a les dones en situació de dificultat social

Per a aquest objectiu, Ateneu Alcarí desplega la seva iniciativa segons els criteris tècnics més actuals referits a l'acció integral per

a la inserció. En concret, ofereix:

- Servei de detecció, acollida i diagnòstic.
- Servei d'informació i orientació.
- Formació en una doble vessant: ocupacional (ajudant de cuina, fabricació de productes artesans, servei de restaurant) i humana compensatòria (educació no reglada, habilitats socials, formació d'adults, hàbits participatius, etc.).
- Pràctiques formativolaborals en empreses del sector d'hoteleria i restauració.
- Suport a la recerca d'ocupació activa.
- Gestió de la contractació per compte d'altri.
- Tutela personalitzada.
- Suport de grup.
- Acompanyament social.
- Atenció en situacions d'emergència.

Aquesta oferta de suport es completa amb una doble intervenció que culmina el cicle de la nostra proposta:

- Acció preventiva: a través del programa Escola Viva (explicat amb deteniment en les pàgines següents).
- Foment de l'Economia Social: en concret, el manteniment i ampliació d'una Xarxa d'Empresaris Solidaris (creada el 1998) per a la col·locació per compte d'altri i la promoció d'iniciatives d'economia social productiva i economia solidària.

Promoció d'una comunitat més solidària

A Ateneu Alcarí s'és conscient que l'acció social no s'esgota en el suport als que el necessiten. La pròpia comunitat, en la seva evolu-

ció, fomenta criteris, adopta actituds i interioritza hàbits de comportament que aprofundeixen les dificultats socials de les persones més vulnerables.

Per això, en la nostra opinió, una acció social madura ha d'orientar constantment el seu rumb cap a la transformació i la maduresa de la comunitat. Perquè, des del reconeixement dels drets ciutadans de tots els seus integrants, rebutgi les actituds excloents, fomenti les actituds crítiques i refermi els hàbits solidaris.

Amb aquestes premisses Ateneu Alcari:

- Col·labora amb totes les institucions i departaments administratius que es responsabilitzen de l'acció social a les Illes.

- Manté llaços estables amb les entitats, col·lectius i grups que promouen projectes solidaris.

- Participa en els programes d'aquesta naturalesa promoguts a instàncies europees i estatals.

- Està integrada a REAS Balears (Xarxa d'Economia Alternativa i Solidària) i a FEDEI (Federació Espanyola d'Entitats d'Empreses d'Inserció).

L'EXPERIÈNCIA ESCOLA VIVA

Perspectiva històrica: una trajectòria de cinc anys

El 1997 el Departament de Serveis Socials del Consell de Mallorca, a través de la Secció d'Infància i Família, davant la constatació, a determinats nuclis de la part forana, de l'extensió continuada de problemàtiques associades a la població infantil i adolescent i de la inexistència de recursos adreçats a aquest col·lectiu fora de l'horari escolar, amb els riscos

que això comporta, proposa la posada en marxa d'una experiència pilot al nucli costaner de Can Picafort.

Sorgeix així l'experiència del programa Escola Viva, gestionada i dissenyada tècnicament per Ateneu Alcari, una entitat professional, capaç d'encapçalar una intervenció rigorosa, estable i sistemàtica en aquest àmbit.

A partir del mes d'octubre de 1998 s'inicia la intervenció a Portocristo. En aquests dos projectes s'hi afegeixen progressivament els que actualment estan en funcionament: Port de Pollença, Sa Coma, Cala Ratjada i Cala Millor.

Avui es pot parlar d'un programa, per una banda, consolidat perquè ha superat el caràcter d'experiència i es plasma en un model professional d'intervenció amb aquest tipus de problemàtiques; i que, més enllà dels municipis en els quals s'ha pogut desenvolupar, és generalitzable i es pot estendre a qualsevol context territorial afectat per la problemàtica que es pretén afrontar. Per l'altra, especialitzat perquè la nostra intervenció es desenvolupa en un context territorial molt concret, els nuclis de costa de l'illa de Mallorca, i des d'una perspectiva d'intervenció molt clara, la prevenció i la intervenció comunitària.

L'àmbit territorial: els nuclis de costa

No és casual que la nostra especialització en la intervenció hagi tengut com un dels criteris fonamentals l'elecció del territori costaner de la nostra illa, a causa de les seves característiques pròpies.

Tal i com es desprèn de l'estudi *L'espai social de l'exclusió a les Balears. Una proposta*

d'àrees d'atenció preferent de la Fundació "SA NOSTRA", les zones turístiques són zones de vulnerabilitat social, i ho són no tant pel fet de la degradació pròpia dels nuclis (diferència respecte altres zones vulnerables), sinó per la concentració de problemàtica, per les pròpies contradiccions internes d'aquestes zones.

Algunes característiques que es volen destacar d'aquests nuclis i que es toquen amb les mans, dia a dia, des de la nostra intervenció són:

- Convivència de nivells socials molt dispersos.
- Elevada presència de llars amb fills, la majoria dels quals estan en edat escolar i mares, la majoria de les quals treballen (sector de l'hoteleria i la restauració i jornades laborals molt intenses).
- Existència de problemàtiques familiars i associades amb la població infantil i adolescent.
- Nuls o escassos recursos adreçats a infants i joves fora de l'horari lectiu.
- Existència molt significativa de problemàtica escolar.

La intervenció tècnica

1. Síntesi del programa

En síntesi, Escola Viva és:

- Un programa de prevenció. És a dir, un programa que intervé en el context social normalitzat intentant contrarestar aquelles

circumstàncies de risc que puguin conduir als nins/es i joves a situacions d'enfrontament i ruptura de la normalitat.

- Un programa pensat, preferentment, pels municipis costaners, ja que és en aquests espais en els que la problemàtica descrita troba condicions més favorables per al seu desenvolupament.
- Un programa per a la població escolar ja que, si bé el risc s'accentua a partir de l'adolescència, l'acció preventiva ha de contemplar també franges d'edat anteriors en les quals es poden incubar les manifestacions que faran eclosió virulentament més endavant.
- Un programa que contempla intervencions plurals. És a dir, un programa integrat amb intervencions sobre la població escolar, preferentment, però també sobre les famílies, l'entorn social, la xarxa d'ocupació laboral, l'entramat associatiu i la pròpia comunitat.

2. Metodologia

Metodològicament la intervenció es desenvolupa en tres nivells: individual, de grup i comunitari. Tot i això, el grup és la unitat bàsica de la nostra intervenció i, per tant, la majoria d'activitats es realitzen en grups.

A més, alguns dels participants al programa requereixen un seguiment i suport individual, tasca que es realitza conjuntament amb els professionals de les àrees de Benestar Social, dels centres educatius dels municipis en els quals es treballa i els professionals de la Secció d'Infància i Família del Consell de Mallorca.

Per últim, és imprescindible la implicació de la comunitat en general a l'hora de proposar estratègies que facin possible abordar la problemàtica de què parlàvem. Només una comunitat que tenguí això en compte serà capaç de beneficiar-se de les seves inversions.

La comunitat participa activament del programa a través de diferents col·lectius:

- Professionals de la xarxa de serveis ordinaris directament o indirectament implicats en el projecte (serveis socials, educatius, sanitaris, culturals, etc.).

- Xarxa associativa: associacions de veïnats, associacions de pares i mares, associacions culturals, galeries d'art, etc.

- Sector empresarial.

- Persones particulars.

- Comunitat viva.

3. Destinataris

Com es deia, el destinatari final de la nostra intervenció és la comunitat en general. En aquest sentit, en la nostra opinió, una acció social madura ha d'orientar constantment el seu rumb cap a la transformació i la cohesió de la comunitat.

De manera més específica, les accions concretes del programa Escola Viva, tenen com a destinataris els col·lectius de nins/es i joves i de famílies. El seu perfil ve marcat per les característiques següents:

- Edat dels nins/es i joves: dels 4 als 20 anys.

- Necessitats que presenten:

- Nins/es i joves que, per circumstàncies o

dificultats personals, familiars i/o socials, precisen d'una atenció continuada que compleixi la tasca educativa i les relacions habituals, per tal d'evitar possibles situacions que comprometin el seu desenvolupament integral.

- Pares i mares que, per circumstàncies o dificultats personals i/o socials, requereixen suport per al desenvolupament del seu rol com a pares/mares.

- Circumstàncies en què es troben immersos:

- Situacions de dedicació laboral intensiva per part dels pares/mares que impedeixen una atenció adequada als fills/es.

- Problemes relacionats amb l'àmbit familiar: multiproblemàtica familiar, desajusts en les relacions familiars, separacions conjugals, implicació baixa o dificultat dels pares/mares en l'educació dels fills/es, baix nivell cultural, pocs recursos econòmics, etc.

- Problemes relacionats amb l'àmbit escolar: inadaptació, dificultats d'aprenentatge, retard, absentisme, etc.

- Situacions de dificultat social relacionades amb la salut física i psíquica: manca de cobertura sanitària, manca d'hàbits d'higiene, mala alimentació, manca de control mèdic, consum de drogues, addiccions, trastorns mentals, discapacitats físiques i/o psíquiques.

- Situacions de dificultat social relacionades amb el fet de la immigració: manca d'integració, escassa xarxa de suport social, xenofòbia, etc.

- Problemes relacionats amb la inserció sociolaboral tant dels joves com de les seves famílies: baixa o nul·la qualificació professional, dificultats per al manteniment d'un lloc de feina, dificultats personals o socials que dificulten la inserció sociolaboral, etc.

4. Continguts de la intervenció

Intervenció amb nins/es i joves

Acció compensatòria

Un nombre molt elevat dels nins/es i joves dels quals es parla presenten problemàtiques relacionades amb l'àmbit escolar. En el pitjor dels casos, els nins/es i joves presenten absentisme escolar.

Per tot això, des d'Escola Viva s'ofereix, de manera sistemàtica, un temps i un espai adequats per a la realització de suport escolar.

Es proposa, a més, la figura del mestre no només com a docent, sinó com a monitor-educador de temps lliure, a causa del rebuig que tenen la majoria dels participants cap a tot allò acadèmic.

Formació madurativa

A banda dels aspectes més aviat formatius, els participants presenten importants mancances en relació als seus hàbits i les seves habilitats personals i socials. A més, sovint presenten actituds que no afavoreixen el seu desenvolupament personal.

Per això, és necessari treballar aspectes que fan referència al seu desenvolupament integral:

- Habilitats socials.
- Hàbits saludables bàsics.
- Motivació.
- Responsabilitat.
- Autoestima.

Educació en l'oci i el temps lliure

S'ha detectat l'escassa consciència que sovint tenen els pares i mares de la importància de la bona utilització del temps lliure dels seus fills/es.

Des d'Escola Viva es generen alternatives d'oci creatives i formatives que contribueixen al desenvolupament de la personalitat del menor i ofereixen la possibilitat de gaudir de noves experiències que promouen la creativitat, la diversió i la relació amb els altres d'una forma positiva.

Algunes de les activitats que es realitzen són:

- Tallers plàstics.
- Jocs.
- Activitats esportives: futbol, handbol, *capoeira*, activitats d'aventura.
- Tallers d'expressió: teatre, dansa, psicomotricitat, cant.
- Activitats alternatives: percussió, mala-bars, *skate*, *graffitti*, etc.
- Cuina.

Intervenció amb famílies

Una intervenció integral com la que es proposa no pot deixar de considerar un dels àmbits de vinculació més importants del jove: la seva família. Resulta imprescindible implicar els pares/mares en el procés educatiu dels seus fills/es.

El nostre equip tècnic està dissenyant el model d'intervenció amb la família. Actualment, el treball en aquest àmbit es realitza des de les àrees de Benestar Social dels municipis en els quals es treballa.

5. Noves figures tècniques

La pràctica any rere any i l'experiència ajuden sempre –quan es reflexiona sobre aquests– a madurar la qualitat de la intervenció. L'elaboració de solucions noves per problemes nous és una tasca constant en el nostre equip tècnic.

Al cap de la trajectòria descrita, Escola Viva ha posat de manifest noves necessitats, a les quals s'ha donat resposta a través de dues figures tècniques: Escola Viva Interactiva i Activa't.

Escola Viva Interactiva

Aquest projecte consisteix en una acció conjunta de tots els projectes d'Escola Viva en funcionament, que eleva la intervenció a unes cotes d'eficàcia superiors. El risc que es pretén evitar amb aquesta nova línia d'intervenció és l'aïllament de cada un dels projectes. Aprofitant la potencialitat que suposa el funcionament del programa a diferents nuclis, aquesta iniciativa contempla diferents tipus d'accions: activitats d'intercanvi entre projectes (campionats, grans jocs, gimcanes, maratons, fires, exposicions), trobada anual de tots els projectes en funcionament i activitats de descoberta d'altres indrets de l'illa.

Activa't

Es tracta d'un projecte per a la incorporació sociolaboral de joves en transició de l'escolaritat al món laboral. Aquesta iniciativa sorgeix també de la necessitat d'abordar, amb els joves vinculats al projecte, el que sociològicament es denomina "etapa de transició de l'escolaritat al món laboral". Es tracta d'aprofitar la vinculació establerta durant aquests anys

amb els joves per acompanyar-los i guiar-los en el seus nous plantejaments i necessitats.

Promoció i suport al programa

El desenvolupament del programa no seria possible sense el suport que, any rere any, ens donen les diferents institucions promotores. En l'actualitat, el programa compta amb el finançament dels següents organismes:

- Ajuntaments de Santa Margalida, Manacor, Pollença, Sant Llorenç des Cardassar, Capdepera i Son Servera. Àrees de Benestar Social.
- Consell de Mallorca. Departament de Serveis Socials.
- Govern de les Illes Balears. Conselleria de Benestar Social, Direcció General de Joventut.
- "SA NOSTRA", Obra Social i Cultural.